

## מילת צפורה

[א]

פיקוח נפש בב"נ

ויהי בדרך במלון ויפגשוהו ה' ויבקש המיתו. ותקח צפורה צר ותכרת את ערלת בנה ותגע לרגליו ותאמר כי חתן דמים אתה לי. וירף ממנו אז אמרה חתן דמים למולת.

הגמ' בנדרים לא, ב דנה האם משה התרשל במצות מילה או לא. וז"ל הגמ' תניא רבי יהושע בן קרחה אומר גדולה מילה שכל זכויות שעשה משה רבינו לא עמדו לו כשנתרשל מן המילה שנאמר ויפגשוהו ה' ויבקש המיתו. אמר רבי חס ושלום משה רבינו נתרשל מן המילה אלא כך אמר אמול ואצא סכנה היא שנאמר ויהי ביום השלישי בהיותם כואבים וגו' אמול ואשהא שלשה ימים הקדוש ברוך הוא אמר לי לך שוב מצרים אלא מפני שנתעסק במלון תחלה שנאמר ויהי בדרך במלון.

הק' הרא"ם והשטמ"ק מה היה ההיתר של משה רבינו לא למול התינוק מחמת סכנה, הרי כל ההיתר לבטל מצוה משום סכנה אינו אלא משום דכתי' "וחי בהם" ודרשינן ולא שימות בהם, ודווקא לישראל נאמר ולא לב"נ א"כ היה חייב למול אפילו במקום סכנה.

והנה יש לדון האם במצות מילה שנצטוינו עליה אפילו לפני מתן תורה נידון בה כמצות ב"נ או שהיות ולא נצטוו אלא "בני ישראל" דנים בה כמצות "ישראל".

עי' במהרש"א שהק' למה רצו להרוג את משה בגלל שהתרשל במילה הרי אין בביטול עשה משם חיוב מיתה. (ואין לומר שבמילה הרי יש חיוב כרת דזה רק לגבי מי שלא מל את עצמו אבל החיוב על האב למול את בנו אינו אלא עשה) ות' ד"אזהרתן זו היא מיתתן, היינו כמו בכל ז' מצוות ב"נ גוי שעבר עליהם חייב מיתה, ה"נ משה רבינו היה חייב מיתה משום ביטול מצות מילה. הרי לן דנקט המהרש"א שמצות מילה נידון כמצות ב"נ. אבל לכ' יש לדון מסברא לומר שלפחות לגבי מצות מילה שנצטוו כ"ישראל" ולא כב"נ שהרי שאר ב"נ לא נצטוו, שלא יהיה דיני ב"נ נוהג בה. ועי' בשטמ"ק שתי' על קושייתו הנ"ל וז"ל ועוד שמצות מילה קלה מהריגת נפש **דלא אמרינן אזהרתן זו היא מיתתן אלא בשבע מצות דידהו** הילכך טוב לבטל מצות מילה ולא למול בסכנה. הרי לן שחולק על המהרש"א וסובר שמצות מילה לא נידון כז' מצוות ב"נ אלא כמצות ישראל.

ויש עוד לדון בגדר ההיתר של "וחי בהם" האם זה היתר כללי שכדי לקיים מצוות לא צריך למסור נפשו. או דילמא זה הגבלת החיוב של כל מצוה ומצוה. שהמצוה לא ניתן במקום פיקו"נ. אז אם נאמר כצד השני ונאמר שעכ"פ לגבי מצות מילה נידונו כישראל יש ליישב קושיית הרא"ם, שאע"פ שלא ניתנה תורה עדיין אבל בכל מצוה ומצוה של ישראל יש הגבלה של עד פיקו"נ א"כ אין חיוב מצות מילה באופן שיש כאן משום סכנת נפשות. והפסוק "וחי בהם" רק מגלה לי על הגבלת המצוה, ולכן אפילו עד שלא ניתן התורה המצוה ניתנה עם ההגבלה של "וחי בהם". ודו"ק.

ועי' בספר פרשת דרכים שהק' על הרא"ם שאפילו אם אין ב"נ מצווה על "וחי בהם" עדיין אינו מחויב למסור נפשו. שהרי הגמ' בסנהדרין (עד, ב) דנה האם ב"נ מצווה על קידוש ה',

והק' בתוס' וז"ל וא"ת והא "וחי בהם" בישראל כתיב ואפילו יהיה מחויב למסור עצמו אפילו בצנעא אי לא דכתיב "וחי בהם", ויש לומר דדילמא לא איצטריך "וחי בהם" אלא כי היכי דלא נילף שאר מצות מרוצח ונערה המאורסה דאפילו בצנעא יהרג ואל יעבור לכ"ע ע"כ. הרי לן דרך משום שישראל מצווה ליהרג בג' עבירות היה ה"א דגם על שאר עבירות חייב למסור נפשו וקמ"ל "וחי בהם" דלא, אבל ב"נ אי לא מצווה על קידוש ה' אז אפילו אם אינו מצווה על "וחי בהם" אינו מחויב למסור נפשו.

ועי' בהערות (על ס' פרשת דרכים) שמביא שהפמ"ג בספרו תיבת גמא (בפרשתינו והובא דבריו גם בהגהת הגרע"א ליו"ד סי' סב) שמסופק האם מותר להושיט לב"נ אבר מן החי היכא שהוא מסוכן. ועי"ש שהק' הרי אמרינן מי איכא מידי דלישראל שרי ולב"נ אסור. ותי' שאפילו אצל ישראל אינו "הותרה" אלא "דחוייה" ולכן אין בעיא. וזה חידוש נפלא שהרי סוף כל סוף מותר לנו לעבור על מצות ה' משום פיקו"נ, ולגוי אסור. ואולי י"ל שאין זה היתר חדש אלא הגבלה בחיוב המצוה א"כ אין בעיא בזה שלנו מותר ולהם אסור. ולכ' ק' על דבריו כנ"ל שאם אינו בכלל יהרג ועל יעבור בג' עבירות אז אפילו אם אינו בכלל "וחי בהם" אינו מחויב למסור נפשו, א"כ למה אסור לו לאכול אבמה"ח כדי לפקח נפשו.

ועי' במנ"ח מצוה רצו אות ג שמחלק בין אנס לחולי דאפילו אם אין ב"נ מחויב למסור נפשיה על קידוש ה' אבל היכא שהוא חולה אסור לו לאכול אבמה"ח כדי לפקח נפשיה. ועי"ש שמוכיח את זה מדברי הר"מ, שבהל' יסודי התורה פ"ה ה"ו כ' וז"ל כענין שאמרו באונסין כך אמרו בחלאים כיצד מי שחלה ונטה למות ואמרו הרופאים שרפואתו בדבר פלוני מאיסורין שבתורה עושין ומתרפאין בכל איסורין שבתורה במקום סכנה חוץ מעבודת כוכבים וגילוי עריות ושפיכת דמים שאפילו במקום סכנה אין מתרפאין בהן. ואם עבר ונתרפא עונשין אותו בית דין עונש הראוי לו. ואילו בפ"י מהל' מלכים ה"ב כ' וז"ל בן נח שאנסו אנס לעבור על אחת ממצותיו מותר לו לעבור אפילו נאנס לעבוד ע"ז עובד לפי שאינן מצווין על קדוש השם. ולעולם אין עונשין מהן לא קטן ולא חרש ולא שוטה לפי שאינן בני מצות. ולא כ' שגם לענין חולי אין לו לקיים המצוה, משמע שלגבי חולי אין היתר לב"נ לפקח נפשו במאכלות אסורות.

ויסוד לזה מה שהר"מ מחלק בין אנס לחולי לגבי ג' עבירות החמורות. שבפ"ה מיסודי התורה הל' ד' כ' וז"ל וכל מי שנאמר בו יהרג ואל יעבור ועבר ולא נהרג הרי זה מחלל את השם ואם היה בעשרה מישראל הרי זה חילל את השם ברבים ובטל מצות עשה שהיא קידוש השם ועבר על מצות לא תעשה שהיא חלול השם ואעפ"כ מפני שעבר באונס אין מלקין אותו ואין צריך לומר שאין ממיתין אותו בית דין אפילו הרג באונס שאין מלקין וממיתין אלא לעובר ברצונו ובעדים והתראה וכו'. ואילו לגבי חלאים כ' שם הל' ו' כענין שאמרו באונסין כך אמרו בחלאים כיצד מי שחלה ונטה למות ואמרו הרופאים שרפואתו בדבר פלוני מאיסורין שבתורה עושין ומתרפאין בכל איסורין שבתורה במקום סכנה חוץ מעבודת כוכבים וגילוי עריות ושפיכת דמים שאפילו במקום סכנה אין מתרפאין בהן ואם עבר ונתרפא עונשין אותו בית דין עונש הראוי לו. וכבר מסבירים האחרונים (עי' בשו"ת חמדת שלמה או"ח סי' לח) שהיכא שיש אנס שמכריח אותו לעבור העבירה אף בג' העבירות החמורות הוא פטור, שהמעשה נעשה באונס. אבל בחולי הוא זה שהחליט לעבור על העבירה אע"פ שעשהו כדי לפקח נפשו. אז בשאר עבירות יש לו היתר מחמת "וחי בהם", אבל בג' עבירות שאין לו היתר של "וחי בהם" ואין עליו "שם" אונס ולכן (שאין היתר של "וחי בהם") מתחייב בנפשו.

ולפי"ז מובן החילוק בב"נ בין חולי לאנס, דרך באנס פטור הגוי דזה יודעים מסברא משום שהוא אנוס. אבל בחולי שכבר הוכחנו שאין עליו שם אנוס ממילא הוא חייב, שאצלו לא נאמר ההיתר של "וחי בהם".

ולפי"ז כ' בשו"ת חמדת שלמה או"ח סי' לח אות לא לפרש דברי הרא"ם דלגבי מילה אין כאן "אנוס" א"כ אע"פ שאצל ישראל אינו חייב להכניס נפשו לספק פיקו"נ בשביל מצוה, היינו משום דכתיב "וחי בהם" אבל בב"נ שלא נאמר להם "וחי בהם" אין לו היתר לא לעשות מצותו.

וע"ע בפרשת דרכים שר"ל שאפילו אם נאמר שאין ב"נ מצווה על קידוש ה' ה"מ לגבי ע"ז וג"ע אבל לגבי שפיכת דמים שפיר מחויב למסור נפשו כדי לא להרוג השני. והטעם שהרי מקור הדין שמחויב למסור נפשו על ש"ד הוא בסנהדרין עד, א מסברא דאמרינן "מאי חזית דדמך סומק טפי דילמא דמא דחברך סומק טפי" א"כ אפילו בב"נ שייך סברא זו ולכן מחויב למסור נפשו כדי שלא יהרוג לחבירו.

ויש לדון בדבריו טובא שהרי רש"י ד"ה סברא מסביר וז"ל דכי אמר רחמנא לעבור על המצות משום "וחי בהם" משום **דיקרה בעיניו נשמה של ישראל**, והכא גבי רוצח כיון דסוף סוף איכא איבוד נשמה למה יהא מותר לעבור. הרי לן שיסוד הסברא מבוסס על זה שחביב נפש של **ישראל** להקב"ה ולכן אין לעבור על מצוה אם בכל זאת נפש ישראל יהרג. א"כ לכ' זה שייך רק בישראל ולא בב"נ ואם יש לו היתר שלא לעבור על מצוות במקום פיקו"נ יכול גם לעבור על רציחה.

ועוד שהרי הר"מ בהל' מלכים כ' שאין ב"נ מצווה על קידוש ה' ואינו מחלק בין ג"ע ע"ז ושפ"ד. (וכן מצאתי שדייק הפרמ"ג בספרו תיבת גמא הנ"ל) ועי' בכס"מ הל' יסודי התורה פ"ה ה"ה שאין הסברא עיקר הטעם אלא קבלה היה בידם שאין היתר של "וחי בהם" שייך בשפיכת דמים. עי"ש שמחדש לפי"ז שאפילו באופן שלא שייך הסברא כגון שאומרים לו או אתה תהרוג פלוני או נהרוג אה שניכם אסור לו להרוג השני, שאין היתר פיקו"נ ברציחה. א"כ אם ב"נ אינו מצווה על קידוש ה' אין סיבה שימסור נפשו למיתה שלא לעבור על רציחה.

## [ב]

### גדר מצות מילת הבן

עי"ע בפרשת דרכים שהק' שאפילו אם נאמר שאין לו היתר של פיקו"נ, אז תינח שחייב להכניס עצמו לספק פיקו"נ כדי לקיים מצותו אבל מי הרשה לו לסכן אחרים כדי שהוא יקיים מצוה. וכאן משה רבינו היה מסכן להתינוק כדי שהוא יקיים מצותו.

שמעתי פעם ממו"ר הגרז"א אפשטיין זצ"ל שמח' הפר"ד והרא"ם תלוי בחקירת האחרונים בגדר מצות מילת בנו, האם המצוה הוא של הבן אלא שהוא לא יכול לקיים אותו לבד לכן התורה צותה לאב לקיים המצוה בשביל הבן, או נאמר שהחויב הוא של האב והבן אינו אלא "החפצא של מצוה" של האב. א"כ י"ל שהרא"ם סובר שהמצוה הוא של הבן ולכן אין בעיא בזה שמכניס הבן בסכנה שהרי מכניס הבן בסכנה בשביל לקיים מצות הבן. אבל הפר"ד סובר שהמצוה הוא של האב לכן סובר שאין לו להאב להכניס הבן בשביל מצות האב.

ועי"ע ברש"י למס' חולין (מז,ב) במעשה דנתן הבבלי שראה בתינוק שלא נבלע לו הדם ופסק שלא למול אותו, וכ' רש"י בד"ה המתניני וז"ל דאין לך דבר העומד בפני פיקוח נפש

חוץ מעבודת כוכבים וגילוי עריות ושפיכות דמים. וק' למה הוצרך לזה הרי כאן מסכן הילד אז אפילו אם אין היתר של פיקו"נ אין עליו למולו. אלא ע"כ כנ"ל שמילה הוא "מצות הבן".

שו"מ שכן פי' החמדת ישראל מצוה רטו. ועי"ש שהוכיח ג"כ מרש"י למס' ב"ק (פח,א) כשדנה הגמ' בפסול עבד לעדות ורצה לדון שקטן יוכיח ואמרינן **מה לקטן שאינו במצוות** וכ' רש"י בד"ה אינן בכל המצות - אלא במקצת דהא אשה מחוייבת בלאוין ועונשין וקטן **ישנו במילה**. הרי לן שמצות מילה היא של הבן. ועי"ע בשו"ת אבני נזר יו"ד סי' שלט,ט שמביא מדרש שאברהם נצטוו במילה **יצחק הנכה לח'** יעקב בגיד הנשה. משמע שהמצוה היא של הבן, ולכן נחשב שיצחק היה לו חלק בצווי של מילה, בזה שהיה נימול לשמנה.

[ג]

גדר "וחי בהם"

וחלל עליו שבת אחת כדי שישמור שבתות הרבה

בעיקר קושיית הרא"ם תי' בשטמ"ק וז"ל ואף על פי שלא ניתנה תורה להתיר איסור במקום סכנה נראה לומר כן **לחלל דבר אחד כדי לקיים מצות הרבה**.

בתיורצו יש ב' חידושים. אחד שאפילו למסקנת הגמ' עדיין קיים הסברא של רבי שמעון בן מנסיא. דהנה ביומא פה,ב, דנה הגמ' מנין שפיקוח נפש דוחה שבת ורשב"מ אמר משום דכתי' ושמרו בני ישראל את השבת אמרה תורה חלל עליו שבת אחת כדי שישמור שבתות הרבה. והגמ' דוחה כל המקורות משום "אשכחן וודאי ספק מנלן", ומסקינן כדשמואל משום דכתי' "וחי בהם" ולא שימות בהם. והיה מקום לומר שלמסקנא לא קיים הסברא של חלל עליו וכו'. אבל ברא"ם ושטמ"ק רואים שקיים גם למסקנא, ולכן ב"נ אף שאין לו "וחי בהם" יכול לעבור על מצוות משום פיקו"נ.

אבל באמת יש עוד מקורות שרואים שגם למסקנא שייך הסברא של חלל עליו וכו'. דהנה נח' הראשונים האם מחללין שבת להציל עובר, שטת הבה"ג שכן מחללין עליו שבת והטעם מסביר הר"ן למס' יומא (י,א בדפי הריף) שאע"פ שהעובר אינו מקרי נפש וההרגו פטור, מותר לחלל עליו שבת משום שישמור שבתות הרבה. ולפי"ז מחדש הר"ן שמותר לחלל שבת אפילו לעובר שהוא תוך מ' יום ליצירתו אע"פ שאין עליו שם עובר. הרי לן שאע"פ שמצד "וחי בהם" לא היה היתר אבל משום כדי שישמור מחללין שבת. אבל לפי"ז ק' שהרי הבאנו במקום אחר (נחלת צבי לפרשת משפטים) דברי הנצי"ב (העמק שאלה סי קסז,יז) דלפי"ז רק במקום וודאי פיקו"נ אבל במקום ספק לא, שהרי רק סברת שמואל קיים במקום ספק. (כמבואר בגמ' לעיל) וכן דייק בלשון הבה"ג שמותר לחלל שבת להציל העובר בוודאי פיקו"נ. א"כ כאן לכ' שלא היה וודאי פיקו"נ אלא ספק, איך היה מותר לבטל מצות מילה.

וי"ל עפ"י דברי הב"מ או"ח סי' של (הובא בנחלת צבי פרשת תולדות) שאסור לחלל שבת בשביל ילד של מומר דרק באופן שישמור שבתות הרבה יש היתר לחלל שבת, אבל כאן אין סיכוי שישמור שבת. ועי"ש שהגרע"א חולק עליו שההיתר לחלל שבת אינו תלוי בזה שישמור שבתות הרבה אלא משום "וחי בהם" וגם כאן אע"פ שהוי בן אבל בכל זאת הוא יהודי. אבל לפי הב"מ רואים שהפסוק "וחי בהם" מגלה לנו ש"כדי שישמור וכו'" קיים אפילו בספק פיקו"נ, אבל לעולם הסברא של כדי שישמור קיים למסקנא ואפילו בספק פיקו"נ. א"כ בנ"ד מותר לבטל מצות מילה כדי שישמור שאר מצוות.

עוד חידוש רואים שלא דווקא חלל שבת כדי שישמור הרבה שבתות אלא שמותר לעבור עבירה אחרת כדי שיקיים מצוות. (שהיה מקום לומר שהיות וכל המקור של רשב"מ הוא מ'ושמרו בני ישראל את השבת' אז רק שבת הותר כדי לקיים שבת) אבל גם את זה רואים בביה"ל סי' שכט שהביא בשם המאירי שאפילו לחיי שעה מחללים שבת משום שאולי יחזור בתשובה ויתודה. הרי לן שאפילו בשביל מצוות אחרות מותר. לפי דברי השטמ"ק יש לדון שיהיה מותר ליהודי לחלל שבת כדי להציל חייו של גוי, שאע"פ שלא נאמר בהם "וחי בהם" אבל מותר "כדי שישמור וכו', וצ"ע.

## [ד]

### איסור להכניס עצמו לאונס

הנה בפרק ר"א דמילה (קלד,ב) נחלקו הראשונים מה הדין אם אישתפך המים לפני המילה. דעת בעה"מ שאסור למול התינוק דע"י שימולו יצטרך לחלל שבת בחימום המים. אבל הרמב"ן חולק עליו דאין למצוה אלא שעתה, היינו שעכשיו יש עליו חיוב מילה ואין לדחותו, ואם אח"כ יצטרך לחלל שבת זה מצוותו. אז העיר בס' פרדס יוסף לפי הרמב"ן למה באמת משה רבינו לא מל התינוק לפני שיצא ואז יהיה אנוס בקיום מצות הבורא לרדת למצרים, כמו שמותר למול אע"פ שיהיה אנוס אח"כ בחילול שבת משום פיקו"נ. ועי"ש שתי' עפ"י מש"כ הח"ס בשו"ת אבה"ע סי' א דאין דברי הרמב"ן נאמרים אלא במצב של ספק אם יצטרך לחלל שבת אבל אם וודאי יחלל שבת אין עליו למול. א"כ כאן שבוודאי יעבור על מצות ה' אם ימול התינוק לפני שיצא אז אפילו להרמב"ן אסור. וזה דוחק שמשמעות דברי הרמב"ן הוא שהיות ויש עליו חיוב עכשיו למול אין עליו לדאוג על החילול של אח"כ, משמע אפילו אם בוודאי יצטרך לחלל שבת.

ועי' בשטמ"ק שהק' למה לא מל משה רבינו את התינוק שהרי מילה בזמנה דוחה אפילו שבת, א"כ כ"ש שדוחה המצוה לרדת למצרים. ותי' שאם הקב"ה צוה עליו לרדת למצרים אז הבין משה רבינו שהכוונה לרדת עכשיו אע"פ שיש עליו מצות מילה. א"כ מיושב נמי קושיית הפרד"י למה לפי הרמב"ן לא מל מיד ואח"כ יהיה לו פטור של פיקו"נ.

והנה בעיקר דברי הרמב"ן כבר דנו האחרונים להוכיח שסובר שמותר להכניס עצמו למצב של אונס, דאלת"ה איך מותר לו למול הילד ביודעין שאח"כ יחלל שבת. [ועי' בשו"ת תורת משה למהריל"ד בקונטרס אחרון שמביא ראיה מריש כתובות "ולדרוש להוא דאונס שרי" ואכמ"ל]

אבל נר' שאין ראיה כלל דאולי שאני פיקו"נ ד"הותרא" אצל חילול שבת, ולכן יכול להכניס עצמו למצב שיחלל שבת, משא"כ לגבי אונס י"ל דס"ל לרמב"ן דהוי "הודחה ולכן אולי אסור להכניס עצמו לאונס.

[ועי' בר"ן פ"ב דביצה (ט,ב בדפי הרי"ף) שמחלק בין רבוי שיעורים ביו"ט לרבוי שיעורים במחלל שבת משום פיקו"נ דיו"ט "הותרה" אצל מלאכת אוכל נפש משא"כ חילול שבת שרק "הודחה אצל פיקו"נ. עי"ש שחולק על הרשב"א הסובר שרבוי שיעורים אינו אלא מדרבנן.]

עוד י"ל דשא"ה שיש מצוה מוטלת עליו עכשיו כלשונו של הרמב"ן "אין למצוה אלא שעתה" ולכן אין עליו לדאוג שאח"כ יצטרך לחלל שבת משא"כ להכניס עצמו סתם למצב של אונס אין היתר.

## [ה]

### עוסק במצוה פטור מן המצוה

משה רבינו נענש משום שנתעסק במלון תחילה. וק' הרי אז היה כבר עוסק במצות הבורא לשבת למצרים א"כ היה פטור ממצות מילה, שהרי קי"ל שעוסק במצוה פטור מן המצוה. והנה כידוע נחלקו תוס' ור"ן בסוכה כה, א האם עוסק במצוה פטור מן המצוה אפילו במקום שאפשר לקיים שניהם. דעת תוס' דאינו פטור אלא א"כ א"א לקיים שניהם. ועי"ש שכ' דאלת"ה א"כ מי שיש לו ציצית בבגדו או שהוא לובש תפילין יהיה פטור מכל המצוות. אבל דעת הר"ן, או"ז ומהר"ח או"ז שאפילו אם א"א לקיים שניהם פטור. וזה שהק' בתוס' ממי שלובש ציצית תי' הר"ן דרק "עוסק" במצוה פטור מן המצוה ולא "מקיים" מצוה. אז תינח לפי תוס' ניחא דכיון שהגיע משה רבינו למלון היה לו אפשרות לקיים מצות מילה בלי שיעכב ירידתו למצרים, ממילא ליכא פטור של עוסק במצוה. אבל לפי שאר הראשונים ק' מה היה הטענה על משה רבינו הרי היה אז פטור ממצות מילה.

ועי' בפרד"י שתי' שלפני מתן תורה לא היה פטור של עוסק במצוה שהרי המקור של עסק במצוה הוא ממה שכתוב "ולכתך בדרך", וזה לא שייך אלא אחרי מ"ת.

אבל ק' שהרי הריטב"א בסוכה שם הק' למה לי קרא שעוסק במצוה פטור מן המצוה, תיפוק ליה מסברא שאם כבר עוסק במצוה אחת מהיכ"ת שיעזוב המצוה שעוסק בה לעשות מצוה אחר, ואין לומר שצריך קרא להיכא שהמצוה השנייה יותר חשוב, שהרי "אי אתה יודע מתן שכרם של מצות". ותי' הריטב"א שהפסוק בא לומר שהמצוה השני הוא כדבר רשות. (ויש לדון האם כוונתו שאם יעזוב מצוה הראשון לעסוק בשנייה אין לו קיום מצוה כלל ואינו אלא רשות ממש. או דילמא שרק בא לומר שאין לו לעזוב מצוה ראשונה כדי לעסוק בשנייה דכלפי הראשון הוא כאילו הוא דבר רשות) אבל עכ"פ מבואר בריטב"א שעוסק במצוה פטור מן המצוה מסברא א"כ לכ' זה שייך גם בב"נ. א"כ לריטב"א הדרא קושיא לדוכתיה. וי"ל שהריטב"א הולך לשיטתו שעוסק במצוה פטור רק באפשר לקיים שניהם ולכן מסברא יודעים שפטור מן המצוה, אבל לפי הר"ן ודעימיה ליכא קושיא כלל שצריך פסוק היכא שאפשר לקיים שניהם שזה לא יודעים מסברא. והרי כל הקושיא על משה רבינו אינו אלא לפי הר"ן ולשיטתי צדקו דברי הפרד"י שלפני מ"ת לא היה פטור של עוסק במצוה. (היכא שאפשר לקיים שניהם)

## [ו]

### אשה במצות מילה

ע"ז כז, א איתמר מנין למילה בעובד כוכבים שהיא פסולה דרו בר פפא משמיה דרב אמר ואתה את בריתי תשמור, ורבי יוחנן המול ימול. מאי בינייהו וכו' אלא איכא בינייהו אשה למאן דאמר ואתה את בריתי תשמור ליכא דאשה לאו בת מילה היא ולמאן דאמר המול ימול איכא דאשה כמאן דמהילא דמיא. ומי איכא למאן דאמר אשה לא והכתיב ותקח צפורה צר קרי ביה ותקח והכתיב ותכרות קרי ביה ותכרת דאמרה לאיניש אחרינא ועבד ואיבעית אימא אתיא איהי ואתחלה ואתא משה ואגמרה.

בשו"ע יו"ד סי' רסד סעי' א כ' וז"ל הכל כשרים למול אפילו עבד אשה וקטן וערל ישראל שמתו אחיו מחמת מילה. ואם יש ישראל גדול שידוע למול, הוא קודם לכולם. (וי"א דאשה לא תמול) (סמ"ק והגהות מרדכי), (וכן נוהגין להדר אחר איש). ועי' בש"ך שתמה על הרמ"א שאפילו לפי

המחבר חוזרים אחרי איש, אלא ע"כ שאפילו בדליכא איש א"כ הוי מילתא דלא שכיח ובמילתא דלא שכיח לא שייך מנהג.

מסתימת לשון המחבר משמע שאשה יכולה גם לברך ברכת המצוה כשהיא מלה התינוק. וכבר תמה עליו בס' המקנה לקידושין כט, א שהרי שיטת המחבר בסי' תקפט כשיטת הר"מ שאין אשה מברכת על מצות עשה שהז"ג, משום שהיא לא יכולה לומר וצונו א"כ מאי שנא מילה שיכולה לברך. ומשום כך רצה לחדש שאע"פ שאשה פטורה ממצות מילה משום דכתי' כאשר צוה אותו אלהים, ודרשין אותו ולא אותה, זה דווקא מחיוב המוטל על האב של "ביום השמיני ימול", אבל היא לא נפטרה מחיוב המוטל על ב"ד. והטעם שהרי אין החיוב על ב"ד בדווקא אלא על כלל ישראל, וב"ד עושה המצוה בשביל כולם, ולכן גם היא בכלל החיוב, ולכן היא יכולה לברך. ויש להעיר עליו שהרי שיטת התשב"ץ הוא שאם האב עדיין רוצה לעשות המילה אף שאינו מוכן לעשותו עכשיו, ואפילו אם מתרשל לעשות אין חיוב על ב"ד. א"כ א"א לומר שהיא חייבת בתור ב"ד שכאן מיירי אפילו היכא שהאב ממנה אותה שליח, ואז הרי אין חיוב על ב"ד למול הילד.

ואולי יש ליישב באופן אחר שבמצות מילה אע"פ שהיא לא מצווה אבל על מה שהיא עושה דהיינו מילת הילד יש צווי, שהרי יש חיוב שהילד יהיה נימול, א"כ היא יכולה לברך ולומר וצונו שהרי יש כאן צווי. (ובפרט אם נאמר שהחיוב הוא על הבן) ואינו דומה ללולב ושופר דשם על מה שהיא עושה אין צווי כלל.

והנה יש שיטה מחודשת של המהר"ח או"ז (בשו"ת סי' יא) והוא שאין אשה נתמעט אלא היכא שיש אפשרות שהאב ימול הבן, אבל באופן שמשום סיבה כל שהוא האב לא יכול אז היא חייבת. ועי"ש שמוכיח מיבמות עא, ב שהגמ' מנסה למצא היכ"ת שמילת בניו של שעת אכילה מעכב אכילת פסח. והיינו היכא שהיה אביו ואמו חבושין בבית האסורים. ופרש"י ד"ה חבושין - בשעת עשייה ומצות מילה מוטלת עליהם ולא על אחרים והם אינן יכולין לעשות את פסחן ושחט שלוחן עליהם ואשמעינן קרא שאם יצאו בשעת אכילה מילת בנו מעכבת. ומדייק מהר"ח או"ז שאם רק אביו היה חבוש אז אמו היתה חייבת לעסוק במילה דלא ממעט לה קרא אלא היכא דאיתיה לאבוה.

ואין לומר (כמו שרצה לומר הגר"א וייס שליט"א) שכוונתו כשיטת המקנה שהיא חייבת בתור ב"ד שהרי עי"ש שמחלק בין הדרשה שממעט נשים ממילה להדרשה שממעט אשה מת"ת ופדה"ב. ועוד שכ' שמאותו לא מצינו למפטרה אפילו כי ליתיה לאב, דכל התורה בלשון זכר נאמרה, (אז אין ראיה שדווקא הוא ולא היא) הרי לן שדן מצד עיקר הדרשה שאינו ממעט אלא באופן שהאב יכול לעשות המילה. ועוד דבסוף כ' שאם היא לא היתה חבושה נמצא שביום השמיני שהוא זמן המילה כבר הוטלה החוב עליה, ואפילו אם היה האב יצא בין עשייה לאכילה, לא היה מעכב מלאכול שכבר הוטלה על האם, ולא דמי לבי דינא. הרי לן להדיא בלי צל של ספק שדעתו שאם הוא חבוש ולא היא יש עליה חיוב גמור של מצות מילה, ולא רק בתור ב"ד.

ולפי דבריו יצא שצפורה היתה חייבת במילת בנה שאז משה רבינו לא היה במצב שיכול לקיים מצותו. ועפי"ז רוצים לבאר דברי ר"ח ביומא פה, ב שכ' שצפורה היתה חייבת לעשות המילה עי"ש, ולכ' דבריו תמוהים אבל לדברי מהר"ח או"ז ניחא.